

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Eylül/September 2019, s.2:369-377

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Gündelik Hayatın Eleştirisi I Çeviren Işık Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık 2010.

Nuh AKÇAKAYA

Araştırma Görevlisi., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü

Research Assistant, Selçuk University, Faculty of Lettrers, Department of
Sociology

Konya / TURKEY

akcakayanuh@gmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-1457-1379

DOI: [10.5281/zenodo.3463947](https://doi.org/10.5281/zenodo.3463947)

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 1 Nisan / April 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 26 Nisan / April 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Eylül / September 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Eylül / September

Atıf / Citation: AKÇAKAYA, N. (2019). Gündelik Hayatın Eleştirisi I. Çeviren Işık Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık 2010. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (Eylül 2019): 369-377.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Lefebvre'nin "*Gündelik Hayatın Eleştirisi*" adlı eseri ilk basıldığında ciddi bir etki oluşturmuştur (Çetin, 2017: 63). Ama ona göre eseri ilk basıldığında, filozoflar onun eserini ciddi bir şekilde ihmal etmişlerdir. Çünkü mevcut filozof imgesi oldukça metafizik olarak ifade edilebilecek unsurlar tarafından çevrelenmişti ve filozoflar, yaşamın dışındaki tanık ve yargıç olarak, yaşamın bizatihi kendisinden uzaklaşmışlardı (Lefebvre, 2010a: 11). Hâlbuki Lefebvre'ye göre gündelik hayatın eleştirisi demek, bilinen paradigmatik sömürünün ve o sömürünün neden olduğu hallerin eleştirisi demektir. Çünkü sömürü denilen şey, neredeyse mutlak surette gündelik hayatın içerisinde gerçekleşmektedir. Burada Lefebvre tarafından gündelik hayat, bir kısım metafizik arayışların ötesinde mevcut sorunların çözüleceği bir alan olarak da görülmektedir. Gerçekten de birçok düşünür toplumsal gerçekliği anlamak adına olağan-içine odaklanmayı önemli bir metodolojik eğilim olarak kavramaktadır. Bunun içindir ki metafizik ifade ve yönelimlerden uzaklaşıp, gündelik hayatın bizatihi sıradanlıkları içerisinde bir bakış serdetmektedirler (Georges, 2009). Bu eğilimi paylaşan sosyologlardan biri olan Lefebvre de ilk ciltten sonra *Gündelik Hayatın Eleştirisi II Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri* (2010b) ve *Gündelik Hayatın Eleştirisi III Moderniteden Modernizme (Gündelik Hayatın Meta-Felsefesi)* (2010c) adlı eserlerle serinin devamını getirerek gündelik hayata verdiği önemi ortaya koymuştur.

Marxist düşünürlerin gündelik hayata olan ilgisi Lefebvre ile başlamıştır. Marx'ın kendi eserlerinde gündelik hayat ile ilgili oldukça fazla kesitler bulunabilse de (Lefebvre, 2010a: 143-180) Marx'ın çözümlene noktasını gündelik hayat oluşturmamaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2014). Onun ekonomik determinist olan perspektifi, mikro anlayışların önüne geçmiştir denilebilir. Lefebvre gibi Marx sonrası marxistler ise gündelik hayata, görece daha fazla çözümlene birimi olarak yaklaşmışlardır. Nitekim Lefebvre'nin öncesinde siyasal-entelektüel bir figür olarak Troçki de (2000), gündelik hayat üzerine odaklanmıştır. Ancak Lefebvre'yi özgün kılan yanı, onun gündelik hayata dair bir ideoloji çözümlenmesine girişmesinde yatmaktadır. Yani o, makro prespektifler ile idolojik yapılar üzerinde durmayı, özellikle kapitalist ekonomik sistemin neden olduğu yabancılaşmayı gündelik hayat üzerinden okumaya çalışmıştır. Nitekim o, bir toplumun dönüştürülmesinin temel ölçütünün de gündelik hayatı dönüştürmek olduğuna inanmaktadır. Lefebvre

*Gündelik Hayatın Eleştirisi'*nde yabancılaşmanın gündelik hayat üzerindeki görünümünü incelemekle yetinmeyip, diyalektik yöntemin anlaşılması adına gündelik hayat üzerinden çeşitli çıkarsamalar yapmıştır. Yaşam koşullarının kötüleşmesini ve mevcut eşitsizliği gündelik hayat üzerinden çözümlemenin gerekliliği üzerinde durarak, devrimsel pratiklerin gündelik hayat üzerine odaklanmamasının bir başarısızlıkla sonuçlanacağını da vurgulamıştır. Bu noktada gündelik hayatın bilgisini vermekle memur; edebiyat, sanat ve teknik gibi alanların gündelik hayattan uzaklaşmalarını da eleştirerek, bu alanların odak noktalarının farklılaşmasının mevcut eşitsizliği körüklediğini ifade etmektedir. Öte yandan Lefebvre (2010a: 35) boş vakit olarak değerlendirilen zaman dilimi içerisinde sanatçılar ve entelektüellerin yanında sıradan insanların da kendi gündelik yaşamlarını eleştirdiklerini ifade etmektedir. Esasında gündelik hayatın içerisinde boş vakitlerin kendisi gündelik hayatın bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu vaktin içerisinde gündelik hayatın bizzatı kendisinin eleştirilmesi hem bir birliği hem de bir çelişkiyi ifade etmektedir.

Gündelik hayatı çalışma, boşvakit ve ailevi-özel yaşam şeklinde üç ögenin oluşturduğunu ifade eden Lefebvre (2010a: 37), bu ögelerin birbirine dışsallaşması durumunda bir yabancılaşmanın olacağını ima etmektedir. Yani gündelik hayatı oluşturan unsurların birbiri ile uyuşmamasının yabancılaşmayı doğuran etkenlerden birisi olduğunu vurgulamaktadır. Gerçekten Marx'ın paradigması içinde de bu durum benzer bir şekilde ele alınmıştır. Üretim süreçleri ile insan doğası arasındaki çelişik durumların yabancılaşmayı doğurduğunu ifade eden Marx, bu noktada Lefebvre ile benzeşmektedir. Bu açıdan Lefebvre, boş zamanların kullanımını da eleştirerek, boş vakitlerin yeni bir yabancılaşma üretmemesi gerektiği noktasında vurgular da yapmaktadır. Yabancılaşmanın tahakkümünden kurtulmak isteyen insanın, gündelik hayatın çelişkileri üzerine odaklanarak bunların üstesinden gelme pratiklerini inşa etmesi gerektiğini ifade eden Lefebvre, yabancılaşmanın kaçınılmaz olarak insan doğasıyla ilgili olduğunu ima eder ve "insan, aletin icadıyla ve çalışma yoluyla hayvan olmaktan çıktığında tarihsel ve insani çelişkilerin içine girmiştir" der (Lefebvre, 2010a: 77).

İdeolojilerin gündelik hayatı değersizleştirdiğini ifade eden Lefebvre, onların meta anlatıları üzerinden gündelik hayatı nasıl gizlediklerini etkili bir şekilde göstermektedir. Yabancılaştırıcı ideolojilerle mücadele etmenin yolunun gündelik hayatın eleştirisinden geçtiğini vurgulayan yazar, burada ideolojilerin kendi sonunu getirme potansiyeli olan şey ile nasıl mücadele ettiğini vurgulamaktadır. Öte yandan gündelik hayatın parçalı niteliğinin çalışmayı da parçalı hale getirdiğini ve dolayısıyla çalışmanın, bütünsel olan toplumsal yönünü maskeleydiğini anlatmaktadır. Lefebvre (2010a: 88-89) yabancılaşma kavramının soyut kullanım düzeyine karşı çıkmakta ve onun gündelik hayatta somut durumlar üzerinden anlaşılması gerektiğini savunmaktadır. Fakat bu durum gündelik hayatın filanca unsurlarını gayri insani -yabancılaştırıcı- filanca unsurlarını da insani olarak ifade etmek için bir kolaylık sağlamamaktadır. Bu ayrım için ciddi bir eleştirinin ve bilincin olması gerekmektedir. Lefebvre yabancılaşma kavramını yeniden ele almayı “yaşam sınavının içinden geçmiş bir felsefeye” geri dönüş olarak kabul etmektedir. Bunun sosyoloji problematiğinden çok etik ile alakalı bir durum olduğunu da ilave etmektedir. Esasında onun bu tutumu Marx’ın değerden bağımsız olmayan sosyolojisi ile büyük oranda örtüşmektedir ve o, sosyolojinin mekanik, ruhsuz ve pozitivist yaklaşımını çeşitli imalarla sürekli olarak reddetmektedir. Yani o da Marx gibi değer ve etik temelli bir anlayış serdeder.

Eserde dikkat çekilen diğer bir husus ise genelde sanat ve bilimlerin özelde de felsefenin gündelik hayattan uzaklaşması durumudur. Gerçekten de modern hayatın uğraş alanları içerisinde bilim ve sanat soyut, teolojik, metafizik ve belki de ruhani bir zemin üzerinden faaliyet yürütebilmektedir. Bu durum elbetteki felsefe için de geçerlidir. Lefebvre (2010a: 91) felsefenin yüksek insani faaliyetlerin bir ürünü olmasının ve onun boş zamanlar uğraşı olarak telakki edilmeye başlanmasının bir sonucu olarak, gündelik hayattan uzaklaştığını ifade etmektedir. Hatta gündelik hayatın sıradanlığına atıfların yapılıp, onun değersizleştirildiğini ifade eder. Lefebvre felsefenin gündelik hayata karşı yaklaşımını makul ölçütlerle ortaya koymaktadır. Fakat felsefe ve gündelik hayat arasındaki mesafenin salt bir felsefi tutumdan ve gündeliğin sıradan görünmesinden kaynaklanması beklenemez. Burada bir özne olarak filozofun, hayatın metafizik öğeleri ile ilgilenmesinin bir sonucu olarak kendi

benlik sunumu da etklidir. Yani filozof mukadder bir şekilde hayatın metafizik öğeleri ile ilgilenmek zorundadır ve bu durum onu ister istemez gündeliğin rutininden koparmaktadır. Gündeliğin rutini ne kadar değerli olursa olsun bu durumun farklı bir şekilde cereyan etmesi beklenemez.

Lefebvre (2010a: 93) felsefenin yanında ideolojilerin de gündelik hayatı değersizleştirdiğini ifade eder. Postmodern diye ifade edilen zamanlarda meta anlatılarına olan teveccüh gözle görülür bir şekilde azalmış olmasına rağmen, hala büyük anlatıların mevcudiyeti söz konusudur ve bu anlatılara bakıldığında gerçekten de Lefebvre'nin ifadesi değer kazanmaktadır. İdeolojiler gündelik hayatın ötesinde büyük söylemler etrafında üretilmekte ve yabancılaşmanın da ötesinde bireylerin gündelik sorunlarına karşı neredeyse duyarsız kalmaktadır. Gündeliğin hengamesine, yabancılaşmasına, buhranına ve hassaten biyolojik ve psikolojik bütün olumsuzluklarına ideolojilerin söylemiş oldukları bir şey yoktur. Ya da en azından mevcut ideolojilerin, bu olumsuzlukları gündelik hayatın ekseninde algılama gibi bir eğilimi söz konusu değildir. Halbuki hayat, gündelik olanın içerisinde akıp gitmektedir. İdeolojilerin bir yerden bireysel mutluluğa dair vermiş oldukları taahhütleri, diğer yerden de bireysel mutluluğun temin edilememesindeki gerekçenin kamusal huzurun önceliğinden kaynaklandığına dair vurguları karşılaştırıldığında, bu durum paradoksal bir durumu teşkil etmektedir. İdeolojiler hem kollektif hem de bireysel mutluluğa dair genel geçer bir reçete sunmamaktadır. Hatta tedrici bir çözümü bile reel olarak yoktur. Kollektif olan bireysel olanı kapsamasına rağmen birisinin ontolojik olarak tatmin - mutlu- edilmesi diğeri açısından engel olarak görülmektedir. Lefebvre (2010a: 96) devletin varlığını bir yabancılaşma olarak görür ve marxist ütopyanın - devletsiz bir komünalite- gerçekleşmesi durumunda yabancılaşmadan kurtulunabileceğinin imasını verir. Fakat bu durum SSCB diktatöryası göz önüne alındığında başka bir durumu açığa çıkarır. Yani marxsizmin dogmatik ideasına olan sadakat bir yana bırakılırsa, devletsiz -belki de otoritesiz- bir komünalitenin mevcudiyeti dünya tarihinde henüz tecrübe edilmedi. Bu durum yabancılaşma saiki ile iş başına geçen organizasyonların mukadder bir şekilde yeni bir yabancılaşma ürettiğini göstermektedir.

Lefebvre entelektüellerin gündelik hayatın rutinliği bahane göstererek, ondan kaçma tutkusunun altındaki faktörler üzerinde de durur. Bunlardan

bir tanesi olağandışılık/mucize temasıdır. Gerçekten de gündelik hayatın ötesinde bir şeylerin arayışı içerisinde olanların mistifikasyonlarına bakıldığında, sürekli olarak gerçeküstücü ve mucizevi bir tavır etrafında kümelendiği görülmektedir. Bu entelektüeller için mucize olağanüstüdür, oysa gündelik hayat sıradan, rutin ve gösterişsizdir. Yazar bunu 19. yy. edebiyatı üzerinden isabetli bir şekilde örnekler. Esasında bu durum biraz da modern insanın genel duruşu ile alakalıdır. Modern insanın, sıradan olanla yetinemeyecek kadar çok imkana sahip olması, bunun yanında haz ve hirs istidadının onda baskın hatta başat bir karakter inşa etmesi, bu durumu açıklar niteliktedir. Modern insan hemen her şeye erişemese de birçok şey elinin altındadır. Modern insan, erişemediklerinin imitasyonuna veya kalitesizine erişme imkanına çoğu zaman sahiptir. Öte yandan insanoğlu, erişemediklerinden kaynaklanan psikik sorunları da hiçbir zaman bu kadar yoğun yaşamamıştı. Yani modern zamanlar erişmekten ve erişememekten kaynaklanan bir takım aura sıkıntılarını, özne için mutsuzluğa tahvil etmektedir. Öte yandan Lefebvre (2010a: 126) şunun farkındadır ki, sürekli olağanüstülüğün beklentisi sürekli bir hayal kırıklığı demektir. Benzer bir psiko-potolojik durumu saptayan Han (2017), bu hayal kırıklıklarının yorgunluk toplumu terkihi altında kavramsallaştırmaktadır.

Lefebvre'nin (2010a: 165-169) yabancılaşmaya dair dikkat çektiği bir başka husus da yabancılaşmanın genel doğasıdır. O, yabancılaşmanın proleterya ile ilgili olmadığını burjuvanın da yabancılaşabileceğini ima eder. Ve bunu da büyük oranda para ile açıklar. Esasında Lefebvre'nin bunu para ile açıklaması açıkça marxist bir esinlenmedir. Çünkü Marx'ın (2011) "kapitalist birikimin genel yasası" olarak adlandırdığı şeyin nihai olarak burjuvaziye de bir yabancılaştırıcı ve fetişist bir sürece ittiğini biliyoruz. Ne var ki Marx'ın yabancılaşmanın son merhalesi olarak işaret ettiği "kendine yabancılaşma" gündelik hayat içerisinde gerçekleştiğinden dolayı, Lefebvre'nin gündelik hayat ile yabancılaşmanın bütünleşik olduğunu vurgulaması bir esinlenme olarak görülebilir. Gerçi Lefebvre sıklıkla bunu kabul eder ve Marxist eleştirinin bir gündelik hayat eleştirisi olduğunu ifade eder. İlaveten o (2010a: 187), ezgilerin, romanların, dükkanların, afişlerin gazetelerin içinde yabancılaşmanın yakalanebileceğini de ifade eder. Lefebvre (2010a: 199-203) nihai olarak yabancılaşma dolayısıyla günümüzde nasıl

yaşadığımızı bilmediğimizi ifade eder ve yaşamın artık sanatsal faaliyet gibi üstün bir şey olarak algılanabildiğini ima eder. Gerçekten de yaşamak başlıca bir sanatsal faaliyet kadar zor ve değerli olmuştur. Yaşamayı bilenlerin büyük oranda yabancılaştırıcı, şeyleştirici ve fetişleştirici faaliyetlerden, sıradan insanlara göre daha uzak durduğu görülmektedir. Yaşam koçluğu diye bir ihtisaslaşmanın mevcudiyeti bile modern insanın yaşamayı beceremediğinin bir göstergesi olarak algılanabilecek niteliktedir. Yaşamak, hatta modern yaşamak, bir arzu makinesi olan insanın kabaran iştahasını tatmin etmek olarak algılanmaktadır.

Eser için Lefebvre'ye temelde şöyle bir eleştiri getirilebilir: O, grand teorilerin bizi gündelik hayattan ve dolayısıyla da toplumsal gerçeklikten uzaklaştıracağını eser boyunca ima etmesine rağmen burada gündeliğin içerisinde kaybolma riskini gözden kaçırmaktadır. Gündeliğin içerisinde kaybolmaya dair sosyal teoride yapılan eleştiriler malumdur (Ritzer ve Stepnisky, 2014). Gündelik yaşamın dili toplumsal gerçekliğin içerisinde olsa da toplumsal gerçekliğin bizzatı kendisi değildir. Bu noktada gündelik hayatın eleştirisi yapılacaksa bile büyük oranda, grand teorilerin müktesebatı göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Esasında Lefebvre'nin yaptığı şey de budur. Lefebvre Marx'ın grand teorisi üzerinden bir gündelik yaşam okuma teklifi yapar. Ancak gündelik yaşamın temel karakteristiğinin makro anlayışlar tarafından onanmasının veya reddedilmesinin gerekliliği üzerinde durmaz. Bu durum ister istemez sosyolojik literatürde mikro çözümleme düzeyini benimsemiş bir kısım sosyologlara yapılan eleştirilerin Lefebvre'ye de yapılmasında neden olacaktır. Kaldı ki Marx'ın teorisinin de grand bir nitelik taşıdığı Lefebvre dışında birçok sosyolog tarafından kabul edilmektedir. Öte yandan Lefebvre için diğer bir eleştiri ise gündelik yaşamın keşfini temelde yabancılaşma teorisi ile bağdaştırarak yapmayı arzulamasından gelebilir. Lefebvre gündelik yaşamın yabancılaşmış boyutuna dikkat çekerek önemli bir sorun alanına işaret etmektedir. Bir toplumsal dönüşümün gündelik hayatı ilgilendiren unsurların dönüşümü ile alakadar olduğu noktadaki ısrarcı vurgusunda oldukça haklıdır. Ancak burada da gündelik hayatın yabancılaşmış yönünün yanında gündelik hayat içerisinde özenin son derece bireysel ve bilinçli bir şekilde eyleme geçmesini gözden kaçırmaktadır. İlâveten dayanışma, kendini gerçekleştirme ve arzuların

tatmini gibi bir dizi tematik hadiseler gündelik hayatın içerisinde görmezden gelinirse, yani Lefebvre gibi gündelik hayatın yabancılaşma ile olan ilişkisine determinist bir perspektiften bakılırsa, gündelik hayatın içerisinde ana hatları ne gibi hadiselerin gerçekleştiği net olarak ortaya konmuş olunmaz. Gündelik hayat içerisinde yabancılaşmanın biçimlerini gözlemek imkan dahilindedir. Ancak gündelik hayatın içerisindeki aktif eylemlerin, tutumların, tarzların ve pozların hepsinin bir yabancılaşma üzerinden gerçekleştiğini iddia etmek olanaksızdır. Gündelik hayatın içerisinde insan doğası ile uyumlu ve insani doğanın kendisini gerçekleştirebildiği son derece bireysel, özgür ve istekli eylemlerin mevcudiyeti de söz konusu olmaktadır. Bu durum yapısalcı ve postyapısalcı perspektifler nezdinde önemli ölçüde tartışılmış ve 1980 sonrası sosyolojik literatürde bu konuda bir konsensüs oluşturulmuştur (Ritzer ve Stepnisky, 2014). Son kertede gündelik yaşam da yapı-fail ilişkisinde olduğu gibi olumlu ve olumsuz birçok hali kendi içerisinde barındıran bir ilişki olarak ele alınmalı ve gündelik yaşamın tek bir boyutuna odaklanılmamalıdır. Bu perspektiften bakıldığında -mikro bir neo-marxist paradigmanın iddiasının aksine- gündelik hayat mütemediyen kapitalist üretim biçiminin arzu ettiği şekilde inşa olmamaktadır.

Kaynakça

- Çetin, E. (2017). *Gündelik hayata sosyolojik bakmak*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Georges, P. (2009). *Olağan-ıçi gündelik hayatın envanterleri*. (Z. Bengü, Çev.) Everest Yayınları: İstanbul.
- Han, B.-C. (2017). *Şeffaflık toplumu*. (H. Barışcan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (2010a). *Gündelik hayatın eleştirisi I*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2010b). *Gündelik hayatın eleştirisi II Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2010c). *Gündelik hayatın eleştirisi III Moderniteden Modernizme (Gündelik Hayatın Meta-Felsefesi)*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Marx, K. (2011). *Kapital* (Cilt 1). (M. Selik, & N. Satlıgan, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Ritzer, G., ve Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji kuramları*. (H. Hülür, Çev.) Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Troçki, L. (2000). *Gündelik hayatın sorunları bilim ve kültür üzerine diğer yazılar*. (Y. Öner, Çev.) İstanbul: Yazın Yayıncılık.